

DA FORSVARET SNØD MOD- STANDS- FOLKENE

Af Mette Olsen

I 1946 oprettedes en skole, hvor folk fra modstandsbevægelsen fik mulighed for at gøre militær karriere. »Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole« skulle, i demokratiseringens navn, være for alle modstandsfolk, der havde været befalingsmænd. Reelt synes imidlertid en sortering efter politiske kriterier at have gjort sig gældende.

“Forsvarssagen, som saa længe har været Genstand for bitter Meningsforskel, vil samle hele det danske Folk, og som et sandt Udtryk for Folkets demokratiske Indstilling og Vilje til Selvstændighed”

Vilhelm Buhl, d. 9/ 5 1945

Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole

Hensigten med denne artikel er at formidle et stykke af modstandsbevægelsens afsluttende historie, som ikke tidligere er blevet fortalt. Mit motiv til at tage fat på netop dette stykke historie er stærkt subjektivt, fordi det rent faktisk er min fars historie, jeg tager udgangspunkt i.

Han blev i lighed med mange andre modstandskæmpere udnævnt til en militær grad efter besættelsen pga. sin indsats i modstandskampen. De udnævnte “modstandsofficerer” fik mulighed for at gøre en militær karriere, men for en del af dem blev den ret kort, og det skyldtes utvivlsomt deres politiske orientering. En del af dem var kommunister, deriblandt arbejdere med en helt anden kulturel front, end man ellers så blandt officerer.

Der blev oprettet en speciel skole, der skulle tage sig af uddannelsen af disse “modstandsofficerer”. Skolen, der fungerede fra 1/3 1946 til ca. 1/5 1947, fik navnet “Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole”. Den blev placeret i Jægersprislejren, der i forvejen var militært område.

Forskellige omstændigheder har gjort, at jeg har følt mig overbevist om, at der inden for militæret har fundet en usynlig disciplinering af kommunister sted, eller sagt på en anden måde: en usynlig udrensning. Jeg har talt med flere personer, som på den ene eller anden måde har haft tilknytning til skolen og dermed til modstandsbevægelsen, og de var enige med mig i min opfattelse af situationen.

Lovforslag om modstandsbevægelsens befalingsmænd

Der lød efter besættelsen krav om en demokratisering af værnene, og at der i genopbygningen af Danmarks forsvar skulle gøres brug af de erfaringer, som modstandsbevægelsen havde gjort. Politikerne rettede sig efter kravet ved at vedtage et lovforslag, der gav adgang for modstandsbevægelsens befalingsmænd til en militær karriere med mulighed for umiddelbart at indtræde som befalingsmænd i hær eller søværn.¹ Befalingsmænd, som havde beklædt afdelingsførerpladser eller højere ledende stillinger, kunne uden videre blive udnævnt til overtallige faste befalingsmænd af reserven indtil oberstløjtnantgrad. De skulle umiddelbart modtage udnævnelse til den grad, som deres evner og indsats i modstandskampen kvalificerede dem til, og derefter skulle de gennemgå visse kurser, som gjorde dem i stand til at udfylde den plads, de havde fået tildelt. Lovforslaget åbnede også mulighed for, at de befalingsmænd, der havde modtaget udnævnelse til overtallige faste befalingsmænd af reserven, kunne fortsætte med en passende uddannelse, der kvalificerede dem til at indtræde som faste befalingsmænd af linien. Uddannelsen var tænkt fastsat til ikke over to års varighed. Den skulle afsluttes med en prøve, der dog ikke skulle være af samme sværhedsgrad som den prøve, der ellers var gældende efter gennemgangen af officersskolen. Uddannelsen skulle i øvrigt tage hensyn til de særlige forhold, der gjorde sig gældende. Argumentet for at lette uddannelsen var, at modstandsfolket i særdeleshed havde praktisk krigserfaring, og at en lettelse i adgangen til en officersuddannelse ville være helt i demokratiets ånd.

Retningslinier for udnævnelse

Frihedskæmpere, der var interesserede i en udnævnelse, skulle indsende en ansøgning inden d. 15/8 til deres respektive ledelser. Derefter indgik de til generalkommandoen. Den endelige afgørelse fik Frihedsrådets kommandoudvalg under ledelse af Frode Jakobsen.

Om arbejdet med udvælgelserne på Fyn siger Børge Poulsen, at det foregik fornuftigt. Der blev foretaget en nøgtern vurdering af den enkeltes evner, og af hvem der kunne være interesseret. Børge Poulsen stod i perioder under besættelsen som leder af sabotagen i Odense, og var efter besættelsen blandt de ledere, der var med til at udpege egnede personer til en militær uddannelse.

Ansøgerne

I Frihedsrådets kommandoudvalg blev nedsat et arbejdsudvalg, som bestod af Frode Jakobsen, Svend Wagner og oberstløjtnant Hjalf. De skulle gennemgå ansøgningerne, bedømme dem og herefter fremkomme med et forslag til kommandoudvalget, som så skulle tage stilling til anbefalingerne. Der kom mere end 1200 ansøgninger ind.

Antallet af kommandoudvalgets endelige indstillinger til hæren blev 515, og de endelige indstillinger kom til at se ud som følgende:

Oberstløjtnanter ca. 5. Kaptajner 40. Løjtnanter 250 og underofficerer 220.

En stor del af ansøgningerne blev imidlertid trukket tilbage, og da udnævnelserne til hæren d. 22. Februar 1946 forelå officielt, var tallet reduceret til 299.

Eleverne

Undervisningen af de nyudnævnte "modstandsofficerer" var specielt tilrettelagt. Under normale omstændigheder ville det tage ca. 15 år at nå en højere militær grad, nu skulle det kunne lade sig gøre på to år. Kun den første del af uddannelsen, som alene tog sigte på en uddannelse til reserven, kom til at foregå på Skolen for Modstandsbevægelsens Befalingsmænd. Herefter fulgte så et halvt års praktik ved afdelingerne. For de elever der havde valgt at uddanne sig til linien, fulgte så fra 10 til 12 måneders undervisning på Hærens Officersskole. Af de 299 udnævnte til reserven meldte 240 sig til en uddannelse som faste befalingsmænd.²

Eleverne blev opdelt i 3 skolekompagnier,



Barakkerne i Jægersprislejren, hvor skolens elever var indkvarteret under deres ophold på Modstandsbevægelsens Befalingskole.

og som skolechef blev oberstløjtnant Otto P. Olsen udnævnt. Eleverne i de forskellige kompagnier blev blandet uden hensyn til tidligere militære uddannelser, og om udvælgelsen af de forskellige officersemner siger O.P. Olsen i sin rapport til Krigsministeriet, at den i det store og hele må anerkendes, og at den til de forskellige kategorier havde været rigtig. Men indenfor de enkelte kompagnier var elevernes forudsætninger yderst forskellige. Af eleverne i 1. Kompagni, som ud over de 32 kaptajner også rummede tre oberstløjtnanter, var bl.a. 6 af dem uden militær uddannelse³ og O.P. Olsen ville på ingen måde betegne eleverne som en elite.

Også med hensyn til uddannelse udgjorde eleverne et meget bredt spektrum. Skolekunderne spredte sig fra yderst ringe folkeskolekunder til universitetsuddannelser. Lige så bredt blev elevernes sociale livsindstilling opfattet. Her nævnes det at arbejderklassen var meget stærkt repræsenteret. Uden at sige, at der er en sammenhæng nævnes umiddelbart efter, at skolen var betydeligt mere præget i politisk henseende end normalt, og at yderliggående politiske anskuelser var stærkt repræsenteret. Når det gjaldt den opgave, som eleverne var gået ind til på skolen, havde mange en udpræget idealistisk indstilling, men O.P. Olsen giver også udtryk for den opfattelse, at

en del af dem var der, fordi: *“de her saa en Udvej til en god social Stilling”*.⁴

1. Kompagni

Når jeg nu vælger at beskæftige mig med sammensætningen af 1. Kompagni, ligger der flere grunde bag. Antallet af elever, 32, er overkommeligt i en analysesammenhæng. Kompagniet bestod kun af een klasse, hvilket betyder at eleverne fik den samme undervisning og altså derfor teoretisk det samme grundlag at fortsætte en uddannelse til linien på. Samtidig er sammensætningen af elever med hensyn til social, uddannelsesmæssig og politisk baggrund så bred, at det vil være et udmærket grundlag for en analyse af de forskellige elevers senere karriereforløb.

De sociale- og uddannelsesmæssige oplysninger er givet af eleverne selv. De politiske oplysninger er dels almindelig viden dels oplysninger fra eleverne selv og fra deres stamblade. Med hensyn til de politiske oplysninger er det dog langt fra alle elevers politiske tilhørsforhold, der kan afdækkes, men de oplysninger, der er tilgængelige, kan dog godt vise, hvilke politiske retninger, der var uønskede inden for hæren. Desuden er det også muligt at se, at der bliver holdt fast ved traditionen med den eksamensbaserede skoleuddannelse som forudsætning for en videre uddannelse inden for hæren.

Af eleverne var de 5 tidligere erklæret utjenstdygtige. 5 af eleverne var uden militær uddannelse og herimellem var 4 af de utjenstdygtige. Med hensyn til skoleuddannelse havde 7 af eleverne kun folkeskoleuddannelse. 4 var ufaglærte, og 8 havde en faglig uddannelse. 13 havde en mellemuddannelse, og 7 havde en højere uddannelse. De sociale oplysninger blev givet d. 4/3 1946. Samme dag var eleverne blevet bedt om i en skriftlig besvarelse at gøre rede for deres forhold til modstandsbevægelsen. Det politiske tilhørsforhold var som følgende:

6 var kommunister, 4 konservative og 2 havde været involveret i arbejde med Dansk ungdomssamvirke (DUSere). Et andet udtryk

for politisk holdning kan ses ved 3 af elevernes deltagelse i den finsk-russiske vinterkrig 1939-40.⁵

Af kaptajnskompagniets elever valgte 23 en uddannelse til officer af linien og med hensyn til det brede sociale, politiske og uddannelsesmæssige spektrum er der ingen ændring, når der sammenlignes med samtlige elever i kompagniet. Dvs. der var 4 kommunister, 2 DUSere, 1 konservativ, og 3 der havde deltaget i Vinterkrigen.

Med hensyn til kommunisternes uddannelsesniveau viser det sig, at een har studentereksamen og har været flyverkadet, men er i øvrigt efter egne oplysninger uden uddannelse. Een har præliminæreksamen, hvilket svarer til en realeksamen og er uddannet som håndværker. Sidstnævnte har været marinesoldat, men er erklæret utjenstdygtig. De to sidste har almindelig folkeskole som baggrund, og den ene er uden faglig uddannelse, men har en militær uddannelse som korporal. Den anden er uddannet som håndværker, men er uden militær uddannelse. Så hvis man skulle gå ud fra tidligere tiders normer for uddannelseskraft, ville kun een af dem have mulighed for at gøre en militær karriere, der strakte sig ud over officiantniveauet. Men ideen med uddannelsen på Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole var jo netop at se bort fra tidligere tiders normer og i stedet for lægge vægt på den praktiske krigserfaring, som eleverne havde. Så derfor skulle deres “lave” uddannelsesniveau principielt ikke have nogen betydning.

Om de to DUSere kan fortælles, at den ene havde folkeskoleuddannelse og var uden faglig uddannelse, men han havde en militær uddannelse som overofficiant. Den anden kan placeres under gruppen “mellemuddannelser”. Han var imidlertid erklæret utjenstdygtig og havde derfor ingen militær uddannelse. Om deres muligheder for en uddannelse til linien efter de gamle normer må siges, at de var ringe, men også her måtte de nye muligheder gøre sig gældende, især fordi det absolut ville være en fordel for forsvaret at få personer ind med militær erfaring, som f. eks. en uddannelse som officiant gav, og en erklæring om



En undervisningstime med 1. Kompagni.

utjenstedygtighed var ikke længere noget problem.

Eleven, der kan knyttes til de konservative, hørte også til i gruppen under “mellemuddannelse”, og han var uddannet som sekondløjtnant. For ham var der vel teoretisk ingen hindringer hverken efter de gamle normer eller de nye muligheder.

De tre Vinterkrigsdeltagere kan også placeres i gruppen under “mellemuddannelser”. To af dem havde været menige, og den tredje var uddannet som sekondløjtnant. Deres muligheder for en militær karriere måtte vel også efter de gamle normer være rimelige. For resten af kompagniet, der ikke kan placeres politisk, gør de samme uddannelsesmønstre sig gældende.

Med een undtagelse var alle ovennævnte

elevers anlæg blevet vurderet i løbet af de 4 første måneder på skolen i Jægerspris, og ingen blev vurderet med karakterer, som lå under beståelsesniveauet.⁶ Alle ovennævnte elever begyndte da også på den videre uddannelse på Hærens Officersskole d. 1/5 1947. Censorerne ved afgangsprøven ved Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole var udelukkende kaptajner og oberstløjtnanter, altså højt rangerende officerer, og de må formodes at have været af den gamle skole, i hvert fald for de flestes vedkommende, så elevernes evner som befalingsmænd har efter traditionel opfattelse sikkert været gode nok. Det hænger jo også sammen med O.P. Olsens opfattelse af, at udvælgelsen af de forskellige befalingsmandsemner var rigtig.

Skolens kulturelle miljø

Nu var en militær karriere imidlertid ikke blot gjort med en militærteknisk uddannelse. Også krav om den rette militære indstilling, det rette nationale sindelag, ordentlige private forhold og et højt kulturelt niveau spillede en afgørende rolle. Hvis opfattelsen f.eks. var, at en elev havde et kulturelt lavt niveau, havde han ingen muligheder for forfremmelse. Dette var ikke kun gældende for Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole, men et fænomen der herskede overalt indenfor hæren.⁷ Og selv om skolen var helt speciel adskilte den sig ikke fra andre af hærens skoler, når det drejede sig om betydningen af det rette kulturelle niveau.⁸

Der blev udover en række folkelige tilbud afholdt mere end 20 arrangementer af absolut kulturel karakter og med et meget nationalt islæt. Arrangementerne omfattede både underholdning, historiske, militære og politiske foredrag, og efter en sådan seance samledes lærere og elever samt eventuelle gæster bagefter til fælles kaffebord, hvor aftenens oplevelse kunne drøftes. Altsammen for at højne elevernes kulturelle niveau.⁹ Skolen gjorde sit kulturelle niveau til norm, hvortil bl.a. hørte at kunne konversere på fransk og danse lanciers. En lidt komisk tanke, hvis man forestiller sig modstansofficererne øve sig i lanciers sammen uden kvindelige partnere.

Skolen så de kulturelle tiltag som af overordentlig betydning for eleverne. De har da sikkert også i bedste fald virket efter hensigten, som her må ses som ren kulturel opdragelse, og i værste fald må de vel nærmest beskrives som harmløse.

Til sammenligning med den kulturelle opdragelse forholder det sig efter min mening helt anderledes med to rapporter fra Forsvarsministeriets Foredragsudvalg og Oplysningskontor. Rapporterne indgik som en del af den militære opdragelse og var oprindeligt ikke kun beregnet for Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole. I mine øjne indeholder rapporterne en udtalt ideologisk påvirkning eller en usynlig disciplinering, der skal påvirke eleverne til at vælge den rette side i en eventuel storkonflikt. Den første rapport om-

handlede et Folk og Værn kursus afholdt d. 15 og 16/7 1946 for yngre søløjtnanter, som var beordret til at deltage i kurset, og den anden drejede sig om foredragsudvalgets rejse til Göttingen, Tyskland, 5 -11 august 1946 hvor Rhinarmeens "*Formation School*" blev besøgt.

Som alle rapporter er de selektive, og i den førstnævnte rapport er der stærke politiske undertoner. Rapporten kan i både form og indhold beskrives som lige så forførende og manipulerende som en typisk sekterisk eller religiøs tekst. Folketingsmand Victor Gram rejste spørgsmålet om, hvor store de militære forpligtelser skulle være. Dette spørgsmål kædes sammen med spørgsmålet om en kommende stormagtskonflikt, som, dog uden at det siges direkte, allerede på dette tidspunkt blev opfattet som uundgåelig.

Skolen fik kursusrapporten den 23/8 46, og som en opfølgning kommer rapporten om foredragsudvalgets rejse til Göttingen. Der fokuseres på de demokratiske forhold, der gør sig gældende på "*Formation School*", og især på den moralske opbygning der finder sted.

Med hensyn til den moralske opbygning var det stadig, og ganske åbenlyst, de gamle værdier, der blev holdt fast ved. Der er en bemærkelsesværdig mangel på fokusering på de værdier, som havde karakteriseret modstandskampen, og som stort set alle eleverne havde fremhævet i deres skriftlige besvarelser som af vital betydning for modstandskampens sejr, nemlig fællesskabet og samhørighedsfølelsen, der havde tilsidesat både sociale og politiske forskelle.¹⁰

Psykotekniske tests

På eet område blev skolen imidlertid genstand for nytænkning, og det var med brugen af psykotekniske tests af mandskabet.

Egentlig var prøverne kun beregnet til brug på værnepligtigt mandskab med det formål at sortere mandskab på "*Sinkestadiet*" fra samt at fremskaffe personlige oplysninger om den værnepligtige. Prøven var dels skriftlig og dels mundtlig. Den skriftlige prøve bestod i at ele-

ven ud fra et spørgeskema gav en levnedsskrivelse og i, at der i løbet af 1 time blev svaret på flest mulige ud af 54 spørgsmål. Jo flere rigtige svar jo højere intelligens.¹¹ Den mundtlige prøve, som endelig ikke måtte have karakter af prøve, men som skulle udforme sig som en hyggelig uformel samtale, havde til formål at få den enkelte til at udtrykke sine personlige holdninger overhovedet. Disse personlige oplysninger skulle så bruges til at uddybe de øvrige oplysninger, der var blevet givet, hvorefter vedkommende så ville blive placeret i den "intelligensgruppe" hvor han 'hørte til'.¹²

Når nu spørgsmålet om psykotekniske tests blev relevant for Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole, var det fordi: "*På Foranledning af Universitetets psykologiske Laboratorium har Krigsministeriet bestemt, at der skal holdes psykologiske Prøver på samtlige Skolens Elever*".¹³ Begrundelsen var, at man ville se, hvordan de psykologiske prøver virkede på det personel, der for tiden gjorde tjeneste på skolen. En sådan begrundelse kan måske godt ses som rimelig, når man tænker på, at det hele stadig var på forsøgsstadiet, men at det lige skulle forgå på Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole, som med sit specielle elevmateriale skilte sig ud fra andre af hærens skoler, virker ikke logisk, fordi resultaterne, der blev søgt med begrundelsen, nok ville være lige så specielle som elevmaterialet og derfor ikke egnede som udgangspunkt for at samle generel erfaring. Nu skal man jo være forsigtig med at tillægge bestemte handlinger specielle motiver, især når man ikke er i stand til at påvise disse motiver, men formålet med de psykologiske tests på Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole kunne faktisk godt i lige så høj grad være at frasortere uønskede politiske elementer, jvnf. den 'mundtlige prøve', som at frasortere de lavintelligente. Elevmaterialet var jo som beskrevet en meget blandet politisk og social forsamling.

Påskekrisen

Som nævnt tog den anti-kommunistiske hold-

ning til herhjemme, og den nåede et kulminationspunkt efter den kommunistiske magtvertagelse i Tjekkoslaviet februar 1948. Angsten for et russisk angreb på Danmark medførte en række beredskabsforanstaltninger hovedsagelig for at afværge et muligt angreb. Imidlertid blev truslen både hos de danske politikere, forsvarscheferne og politiet ikke kun opfattet som ekstern, men i høj grad også som intern. Det fik som følger, at der blev opfordret til politisk isolation af DKP og udrensning i arbejderbevægelsens organisationer. Opfattelsen var, at mange af DKP's medlemmer og partiets sympatisører sad på en række vigtige nøgleposter i samfundet, og at deres uafhængige magtressourcer i en given situation ville gøre dem til en trussel mod landets indre sikkerhed. Der blev lagt op til en "udelukkelse af kommunistiske medlemmer på grund af deres holdning til begivenhederne i Tjekkoslaviet", og både politichefen og værnscheferne fik bemyndigelse til generelt at fjerne personer, som kunne mistænkes for kommunistiske sympatier fra de nøgleposter, de måtte indtage og sætte dem til noget andet.¹⁴

Usynlig disciplin

Denne kontrol inden for egne rækker mener jeg kan ses af en analyse af karriereforløbet for de forskellige elever, som fik deres første uddannelse på Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole, og netop 1. Kompagni med dets brede sociale og politiske sammensætning er oplagt til at vise, hvilket system, og hvilke regelmæssigheder og uregelmæssigheder, der gjorde sig gældende, når det gjaldt den enkeltes karriere inden for hæren. Mine parametre vil være spørgsmål om civil uddannelse, dvs. skoleuddannelse, om utjenstydgtighed og mangel på militær uddannelse, som jo, hvis der var tale om nytænkning, ikke skulle have nogen betydning. De nævnte forhold vil jeg kæde sammen med den rangering, der gjorde sig gældende for den enkelte elev ved den afsluttende prøve på Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole, og med

hvem af eleverne der i deres senere karriereforløb blev designerede til HEM og YHEM (dvs. at arbejde med sager der var klassificerede som hemmelige og yderst hemmelige), og hvem der kom på forsvarsakademiet. Endelig vil jeg så hænge den politiske observans på som det sidste element. Når min fremgangsmåde bliver sådan, er det netop på grund af de strukturer, der kendetegner de forskellige karriereforløb.

Mit første spørgsmål er: Hvor mange af de erklærede utjenstdygtige afskediges på grund af svagelighed, altså før de falder for aldersgrænsen? Svaret er nemt. Der var ud af de 32 elever kun een, og det var en kommunist, hvis liv inden for hæren strakte sig over godt 10 år.

Det næste spørgsmål er: Hvor mange uden militær uddannelse blev afskediget før aldersgrænsen? Her er svaret lige så nemt. Der var to. Den ene var kommunist. Han røg ud allerede efter godt 3 år. Den anden kan ikke placeres politisk, men han var ansat i linien i 10 år. Efter ansøgning afskediges han fra linien, men bliver stående i nr. i reserven, indtil han afskediges på grund af alder.

Det tredje spørgsmål er: Hvilke uddannelsesgrupper rammes af afsked før aldersgrænsen?

Der var to folkeskoleelever. Den ene var ufaglært, men havde en militær uddannelse som korporal. Han rangerede som nr. 26 ved den afsluttende prøve ved Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole. Den anden var den ovennævnte, som kun fik godt tre år inden for rækkerne, men som havde en faglig uddannelse. Han havde som nævnt ingen militær uddannelse men hans krigserfaring stammede fra Den spanske Borgerkrig, og under besættelsen havde han som kompagnichef haft ansvaret for uddannelsen af 600 mand i våbenbrug, og som han selv siger det i sin skriftlige besvarelse: uden tab af nogen art. Hans rangering var nr. 30.

Der var en elev med startpunkt i en præliminæreksamen, faglært, og med et ansvar for landets største sabotagegruppe i bagagen. Han er den ovennævnte utjenstdygtige, der bliver afskediget på grund af svagelighed. Hans mi-

litære baggrund var marinesoldat. Han rangerede som nr. 20. Dernæst er der en ufaglært student også med en ansvarsfuld post i den københavnske modstandsbevægelse og med en militær uddannelse som flyverkadet. Hans karriere varede ni år. Han rangerede som nr. 10. Ud over indsatsen i modstandsbevægelsen har de fire personer her det til fælles, at de alle var kommunister.

Går vi videre til gruppen, der omfatter mellemuddannelser, er der tre afskedigelser. Den ene har en uddannelse som flyverkadetaspirant, den anden er uddannet som sergent. Begge bliver imidlertid stående i nr. i reserven. Den tredje er uddannet som officiant.

Endelig er der een afskedigelse fra gruppen af højere uddannelser. Det er den ovenfor nævnte uden militær uddannelse, der bliver stående i nr. i reserven. De fire sidstnævnte kan ikke placeres politisk.¹⁵

Nu var der det fælles for alle afskedigelserne, på nær een, at de var efter ansøgning. Det faktum kan imidlertid ikke bruges her, fordi en ansøgning lige så vel kunne være affødt af en opfordring fra regimentet som være den enkeltes eget initiativ.¹⁶ Men af de afskedigede var der ingen af kommunisterne, der fortsatte som nr. i reserven, og det er med til at vise, hvor initiativet til ansøgningerne kom fra. Havde der været interesse for at beholde kommunisterne inden for rækkerne var i hvert fald nogle af dem fortsat som nr. i reserven. Desuden fremgår det af stambladene, at det var det almindeligste for dem, der blev afskediget af linien.

Hvilke uddannelsesgrupper nåede så længst? Der var to fra gruppen mellemuddannelse, der nåede så langt, at de blev designerede til HEM. Den ene er den omtalte flyverkadetaspirant, der efter afsked fra linien bliver stående som nr. i reserven. Hans rangering ved den afsluttende prøve på skolen var nr. 24. Og hans krigserfaring var baseret på Vinterkrigen. Han havde været aktiv i modstandskampen fra 43, begyndende med bladarbejde og endende som modtagechef.

Den andens militære baggrund var et liv som menig, men han havde under besættelsen

deltaget i modstandsarbejde på Grønland i samarbejde med amerikanerne. Et betydningsfuldt element i hans videre uddannelse er da også arktisk træning som foregår i Canada. Hans rangering var nr. 14. Han kan ikke bestemmes nærmere politisk.

Fire personer nåede så langt, at de blev designerede til YHEM. Og den der når længst, har faktisk kun en folkeskoleuddannelse som baggrund. Hans militære uddannelse er imidlertid overofficiant, og han har på samtlige militære skoler optrådt som en præmieelev, dvs. at han enten har rangeret som nr. 1 eller 2. Hans rangering ved prøven på Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole er nr. 5, og han går direkte fra Hærens Officersskole til Forsvarsakademiet. Han havde under besættelsen været tilknyttet den københavnske modstandsbevægelse. Ud over at blive slået til Ridder af Dannebrog, dekoreredes han også af UNEF og FN. Hans politiske ståsted? Han var DUSer, dvs. aktiv inden for Dansk Ungdomsamvirke.

De tre andre der når så langt, at de bliver designeret til YHEM, har alle en mellemuddannelse som baggrund. Den ene er politibetjent og sergent og en af de nævnte, der efter afskedigelse bliver stående i nr. i reserven. Han rangerede på Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole som nr. 13. Han havde siden nov. 1944 været byleder i en af vore mindre provinsbyer.

Den anden har en militær baggrund som sekondløjtnant. Hans rangering var nr. 1. Han var konservativ, og han havde været medlem af byledelsen i en af vore større provinsbyer. Han slås til Ridder af Dannebrog.

Den sidste hører til under gruppen utjenstdygtige og uden militær uddannelse. Han rangerede også som nr. sidst (nr. 32) ved prøven på Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole, men han kom alligevel på Forsvarsakademiet. Hans arbejde i modstandsbevægelsen startede allerede i 1940 med uddeling af illegale skrifter, og han endte som byleder i en lille jysk provinsby. Også han var DUSer og bliver ligeledes slået til Ridder af Dannebrog.¹⁷

Alle officerer blev en gang om året vurderet

i en forfremmelsesbedømmelse, som indeholdt følgende standardformuleringer: overhovedet egnet, åndelig begavelse, anlæg for tjenesten, interesse for tjenesten, forhold i tjenesten, forhold uden for tjenesten, udholdenhed, sundhedstilstand, syn og høreelse. Bedømmelsessvarene var lige så standardiserede og strakte sig fra "*meget egnet, nej*" [som betyder kvalificeret] til "*ikke egnet*", og fra "*slette*" til "*meget godt*".¹⁸ Efter standardsvarene fulgte så en uddybelse af punkter, hvor det har været skønnet nødvendigt. Der blev lagt stor vægt på den åndelige begavelse, evnen som kommandofører og underviser og især det kulturelle niveau. Også det politiske tilhørsforhold og aktivitet samt de sociale forhold, der gjorde sig gældende for den enkelte, kommenteres.

Hvis vi nu vender tilbage til de forskellige karriereforløb og med udgangspunkt i forsvarrets egne normer, så var en folkeskoleelev ikke ønsket som officer, og mangel på kultur var et væsentligt minus. Opfattelsen af det kulturelle niveau kunne rent faktisk få betydning for den enkeltes karriere,¹⁹ men alligevel ser vi blandt Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskoles elever, at en enkelt med folkeskole som baggrund ender som YHEMer og kommer på Forsvarsakademiet. Altså et utvivlsomt, om end spinkelt udtryk for nytænkning. Den samme nytænkning gør sig gældende for den YHEMer, der starter sin karriere som utjenstdygtig og på bar bund mht. militær uddannelse, og som også kommer på Forsvarsakademiet.

Ser vi på anlæg for tjenesten var alle elever ved Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskoles afsluttende prøve bedømt som egnede, og kædes denne bedømmelse sammen med indsatsen i modstandsbevægelsen, som jo lå til grund for deltagelsen i undervisningen på Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole, er der vel heller ikke noget, der taler for at eleverne ikke skulle være i besiddelse af de evner, som blev forventet af dem. Alligevel var der to af kommunisterne, der ikke formåede at leve op til de krav, der blev stillet til dem på Hærens Officersskole. Om den ene hedder det først, at han er mindre begavet, har mindre

gode anlæg for tjenesten og at hans kulturelle niveau er meget lavt, men at hans interesse for tjenesten er god. Imidlertid er der i kommentaren til interessen for tjenesten udtrykt det stik modsatte, og det hænger ikke rigtigt sammen. Med hensyn til anlæg bliver han af sin foresatte i modstandsbevægelsen beskrevet som dygtig, stabil og pålidelig. Han havde erfaring i partisanrig fra Den spanske Borgerkrig²⁰ hvilket havde haft en afgørende betydning for den illegale militære ledelse, da den pegede på ham som deltager i modstandsarbejdet.²¹ Vurderingen i forfremmelsesbedømmelsen fra 1946 lyder på mindre gode anlæg for tjenesten. I de senere bedømmelser lyder det "*slette anlæg*". Og måske havde Carsten Raft ret, da han under Folketingets behandling af lovforslaget om Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole sagde, at krigens soldater ikke duede som fredens soldater, eller måske var det konservative danske forsvar slet ikke i stand til at se værdien af en partisanudøvelse, og måske har vurderingen af det kulturelle niveau virkelig haft betydning. Der er andre spaniensfrivillige, der får en lang karriere inden for hæren, men her gør sig gældende for i hvert fald een af dem, at han var medlem af DSU.²²

Den ovennævnte kommunist var blevet udnevnt til løjtnant i den spanske hær, og han startede sin illegale militære karriere som halvdelingsfører i september 1943 og fik ansvaret som kompagnichef oktober 1944.²³ Nu var han imidlertid uden dansk militær uddannelse, og det var ikke partisanuddannelsen, der blev lagt vægt på under uddannelsen af Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskoles elever, så hans militære erfaring kunne vanskeligt komme til udtryk. Han fortalte ofte, at han havde følt sig forfulgt på grund af sin politiske overbevisning. Han havde dog aldrig selv oplyst, at han var kommunist. Derimod mente han, at den skriftlige besvarelse, han havde givet, lå til grund for den politiske forfølgelse, han følte sig udsat for. Alligevel er han registreret som kommunist i sine forfremmelsesbedømmelser, og der bliver lagt megen vægt på hans deltagelse i Den spanske

Borgerkrig på kommunistisk side. Samtidig bliver der dog også lagt vægt på, at han aldrig har øvet kommunistisk agitation under sin tjeneste.²⁴

Nu var begge de elever der ikke klarede Hærens Officersskole folkeskoleelever, og den ene var uden faglig uddannelse. Det kunne selvfølgelig have betydning for vurderingen af deres kulturelle niveau, som jo var så vigtigt, men sådanne forhold gjorde sig ikke gældende for den ene af YHEMerne, hvis skoleuddannelse lå på samme niveau. Han kom som nævnt på Forsvarsakademiet. Så kan man mene, at det var den manglende militære uddannelse, der gjorde sig gældende, men det holder heller ikke stik. Den anden af YHEMerne, der kom på Forsvarsakademiet, var erklæret utjenstdygtig og havde ingen militær uddannelse. Desuden var han også den dårligst rangerende elev på Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole. Der er altså ikke noget, der umiddelbart peger på regelmæssigheder, når det gælder den uddannelsesmæssige baggrund, civil eller militær. Men hvor skal regelmæssighederne så findes?

Nu var fællesnævneren for de elever, der forlod forsvaret før aldersgrænsen og uden fortsættelse som nr. i reserven, at de alle var kommunister. Altså en politisk fællesnævner. Den samme fællesnævner gør sig rent faktisk også gældende for de to YHEMer, der kommer på Forsvarsakademiet, og som når absolut længst med hensyn til uddannelse og karriere. De var begge DUSer og tilsyneladende de to eneste i 1. Kompagni, der havde tilknytning til Dansk Ungdomssamvirke, og det må betyde, at den regelmæssighed, der var afgørende for en militær karriere, ikke var bundet i evner eller uddannelse, men var af ren og skær politisk tilsnit.

Når regelmæssighederne i forfremmelsesstrukturene peger på en politisk vurdering frem for noget andet, betyder det, at sikkerhedsvurderingen og ikke elevernes uddannelse blev afgørende for deres karriere. Dvs. at modstandsofficerernes politiske fortid afgjorde denne sikkerhedsvurdering. Hermed blev hele projektet med lovgivningen om selve ud-

dannelsen spildt, da sikkerhedsvurderingen stod over lovgivernes hensigt.

Demokratidiskussionen var på daværende tidspunkt meget omfattende, og en demokratisering af værnene var da, som nævnt, også et af de krav, der havde lydt, men fordi sikkerhedsvurderingen var vigtigere end lovgivningen, blev begrebet demokratisering en kliche. En accept af kommunisterne kom aldrig på tale. De, der troede på demokratiet, blev ført grundigt bag lyset og mødte en lang række skuffelser. Det, der skulle have været en udmærkelse, blev for den kommunistiske del af modstandsmændene i stedet for en meget ydmygende oplevelse.

Noter

1. Lov Nr. 354 af 20/7 1945.
2. Poul Hansen: Modstandsbevægelsens Befalingsmænd i Hær og Flåde in Gads danske Magasin, Kbh. 1946.
3. Arkiv for Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole, G 1, FOARK, 1020.007, stamblade for officerer.
4. Arkiv for Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole, uddannelsesrapport.
5. Arkiv for Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole, G 1, FOARK, 1020.007, stamblade for officerer.
6. Arkiv for Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole, befalingsbog og karakterprotokol.
7. Generalinspektøren for infanteriet 1820-, K 42, FTR. A. 9, FTR. A. 14.
8. Både sang og dans indgik ifølge skolens uddannelsesrapport i undervisningen.
9. Arkiv for Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole, befalingsbog.
10. Arkiv for Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole, A 2, 1351/46.
11. Militært Tidsskrift 1948, Tidsskrift for Det krigsvidenskabelige Selskab, s. 129.
12. Arkiv for Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole, A 1, 574/46.
13. Arkiv for Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole, A 1, 615/46.
14. Nikolaj Petersen: Påskekrisen 1948 in Bertel Heurlin og Christian Tune: Danmark og det internationale system, Politiske studier 1989, Kbh., s. 237 og note 5.

15. Arkiv for Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole, G 1.

16. FOARK, forfremmelsesbedømmelse, 6. Regiment 1948.

17. Arkiv for Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole, G 1, FOARK, 1020.007, stamblade for officerer.

18. Generalinspektøren for infanteriet, 1820- K 42, FTR: P. nr. 405.2-1401, FOARK, forfremmelsesbedømmelse 6. regiment 1948.

19. Generalinspektøren for infanteriet, 1820-K42, FTR. A. 14.

20. Carsten Jørgensen: Fra Bjelkes Allé til Barcelona, Kbh 1986, s. 35 f, s. 44 f, s.155 ff.

21. Børge Poulsen, d. 2/3 1996, d. 4/6 1996

22. Håndbog for Hæren 1955, Kbh. 1955 s. 135, Arkiv for Modstandsbevægelsens Befalingsmandsskole G 1.

23. Børge Poulsen, 2/3 1996.

24. FOARK, forfremmelsesbedømmelse, 6. Regiment 1946, 1947, 1948. Se også Morten Things beretning om sin fars, Børge Things, militære karriereforløb in Mennesker Politik og Besættelse, Esbjerg 1996, s. 82 ff.

Abstract

Olsen, Mette: When the Ministry of Defence cheated members of the resistance, Arbejderhistorie 1/1998, p. 53-63.

The article deals with the circumstances surrounding a school which was set up after the Second World War for former officers in the Danish resistance movement. In the name of democracy the 'Resistance Movement's Officer School' was to be open for all relevant resistance fighters who here would be given the chance of making a career in the military. The article investigates the concrete course of events in one of the school's classes and it is revealed that for all intent and purposes political criteria was used to exclude those members of the resistance with Communist sympathies.

Mette Olsen, cand. mag.

Birchsgade 3, 4400 Kalundborg

Tlf: 59 56 13 07